

وضعیت مساجد درگفت وگو با حجت الاسلام گنابادی نژاد، وحید جلیلی، حجت الاسلام مسجد جامع و جواد اردکانی

دوباره به دامان مسجد برگردیم

خراسان - مورخ دوشنبه ۱۳۸۹/۰۶/۰۱ شماره انتشار ۱۷۶۳۱

نویسنده: صدیقه رضوانی نیا

<< >>

سی ام مردادماه به نام روز جهانی مساجد نام گذاری شده است. این نامگذاری فرصت مناسبی است تا نقش مهم و سرنوشت ساز این نهاد مهم دینی در اسلام که در ابعاد مختلف جامعه اسلامی تأثیرگذار است، مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. به ویژه آن که مساجد در کشور ما در تاریخ معاصر به خصوص در مقطع مهم شکل گیری انقلاب، تداوم آن و در برهه جنگ هشت ساله بسیار تأثیرگذار عمل کرده اند.

به این بهانه با وحید جلیلی روزنامه نگار و فعال فرهنگی، حجت الاسلام حجت گنابادی نژاد مدیرکل اوقاف و امور خیریه خراسان رضوی و حجت الاسلام محمد مسجد جامع سفیر سابق ایران در واتیکان و رایزن سابق فرهنگی جمهوری اسلامی در مراکش به گفت وگو نشسته ایم.

دهه ۶۰ دوران طلایی مساجد در ایران

وحید جلیلی که دهه ۶۰ را دوران طلایی و درخشان فعالیت مساجد در ایران می داند معتقد است: عوامل متعددی باعث شد تا مساجد در دهه ۶۰ به شکلی جدی در عرصه اجتماع نقش آفرینی کنند. این نقش آفرینی که از اواخر دهه ۵۰ آغاز شده بود به شدت تحت تأثیر فضای عمومی کشور که درگیر جنگ بود، قرار داشت.

به عبارتی کشور ما در آن شرایط در یک عملیات واقعی به سر می برد که نیروها و عناصر مختلف فعال کشور مجبور بودند به جای فعالیت های فرمایشی، نمایشی و انتزاعی، فعالیت های واقعی و عملیاتی انجام دهند.

وی ادامه می دهد: در دهه ۶۰ مساجد و ادار شدند با فعالیت های خود نیروهای متدین جامعه را برای مقابله با شرایطی که کشور درگیر آن بود سازماندهی کنند. اما وقتی تهدیدات آشکار دشمن کمرنگ شد یعنی جنگ به پایان رسید و هیجان های ناشی از آن فروکش کرد و گروهک های ضد دینی و ضد انقلابی که در کشور فعالیت می کردند نابود یا به حاشیه رانده شدند موجب شد که خیلی از فعالیت ها و حرکت های مسجدی آرام آرام از بین برود چون نیروهای مسجدی دیگر میدان عینی و واقعی برای درگیری جلوی چشم شان نمی دیدند.

برخورد نادرست در مساجد، ظهور فرهنگ سراها

سردبیر مجله راه با رد این تفکر که عملکرد نادرست مدیران و برخی نگرش های سیاسی و فرهنگی غلط موجب محدود شدن فعالیت های گسترده مساجد به ویژه در زمینه فرهنگ و هنر پس از دهه ۶۰ شد تصریح می کند: به نظر من برعکس این رویه اتفاق افتاد، یعنی وقتی مساجد ضعیف شدند و نتوانستند جریان سازی فرهنگی و هنری داشته باشند خلأی به وجود آمد که امثال

فرهنگسراها آن خلأها را پر کردند. اگر مساجد با همان شور و توان دهه ۶۰ به فعالیت خود ادامه می دادند خلأئی به وجود نمی آمد که فرهنگسراها بخواهند آن را جبران کنند.

وقتی گروه های سرود و نتاثر از مساجد اخراج شدند مشکلات و موانع پررنگ شد و زمینه ظهور یک سری از نگاه ها و نگرش های متحجرانه و محافظه کارانه که از قبل علیه نظام وجود داشت، اما در دهه اول انقلاب در برابر بچه های فعال مسجدی و حزب الهی منفعل عمل می کرد و فرصت خودنمایی نیافت، فراهم شد و کسانی با این طرز تفکر فرصت پیدا کردند مطالبات متحجرانه خود را مطرح کنند که یکی از آن مطالبات عدم ارتباط بین مسجد و هنر بود.

این عوامل دست به دست هم داد تا سکولارها و لیبرال ها دیدگاه ها و فضاهاي خود مثل فرهنگ سراها را مطرح کنند اما باز هم تأکید می کنم: گرچه فرهنگسراها تشدید کننده این فضا بودند اما نقش تعیین کننده و اولیه نداشتند و عملکرد ضعیف مساجد موجب ظهور مراکزی مثل فرهنگسراها شد.

* مسجد کارآمدترین نهاد اجتماعی

جالبی ضمن مخالفت با نگاه بدبینانه نسبت به عملکرد مساجد در حال حاضر می گوید: گرچه آسیب های جدی متوجه مساجد است اما به نظر من هنوز هم مساجد در سطح جامعه ما قوی ترین و کارآمدترین نهاد اجتماعی است. به عنوان نمونه در دوره ای تشکلی به نام NGO ها در کشور ترویج شد که فعالیت های تبلیغی و حمایت های گسترده مالی هم از آن صورت گرفت ولی این گونه تشکل نسبت به مسجد هنوز خیلی عقب مانده است، چون مسجد به عنوان نهادی که خداوند مؤسس آن است در نزد ما مسلمانان و در باور و اندیشه ما ریشه دارتر و محکم تر از آن است که بخواهد افول کند و همه ما معتقدیم مسجد دارای ظرفیت های گسترده ای است که باید استفاده شود.

* رجوع به قرآن

وی با اشاره به این که برای رونق مساجد باید به قرآن رجوع کرد تصریح می کند: خداوند در آیه ۱۸ سوره برائت اعلام می کند: «کسانی می توانند به مساجد رونق دهند و آن را آباد کنند که به خداوند و روز قیامت ایمان داشته، نماز را برپا دارند، حقوق مالی اسلامی را ادا کنند، و از هیچ کس جز خداوند نهراسند» اگر چنین تفکری در مساجد ما حاکم شود و مسجدی ها به معنی واقعی کلمه تقوی داشته باشند و جز از خدا نهراسند مساجد رونق می گیرد و به عنوان ملجأ و پناهگاه مردم مطرح می شود چنان که در گذشته به ویژه در دهه اول انقلاب مساجد ما چنین تجربه درخشانی را پشت سر گذاشته اند.

* جایگاه بی نظیر و بی بدیل

حجت الاسلام حجت گنابادی نژاد مدیرکل اوقاف و امور خیریه خراسان رضوی نیز در این گفت و گو به نقش محوری و یگانه مساجد در اسلام اشاره می کند و می گوید: مسجد جزو یگانه سنگرهای اصیل و تاریخی در اسلام است که باوجود عرصه های مدرن و جدیدی که پیش آمده هنوز جایگاه بی نظیر و بی بدیل خود را از دست نداده و در طول تاریخ رقیبی برای آن پیدا نشده است چنان که از صدر اسلام نیز چنین بوده است. همچنین در دوران هایی که مسجد در ایران پشت سر گذاشته به ویژه در مقطع انقلاب و جنگ هشت ساله و در برهه فعلی مساجد مقاطع طلایی و درخشانی را سپری کردند و به عنوان مهمترین پایگاه مردمی نقش آفرین بودند.

وي به تعدد و تكثر متولیان مساجد در حال حاضر اشاره مي كند و معتقد است: تعدد نهادهاي مسئول در مساجد در ذات خود ايرادي ندارد به خصوص آن كه گستردگي فعاليت هاي مساجد اقتضا مي كند نهادهاي مختلفی در اداره آن مشاركت كنند، اما زماني اين تعدد به اداره مساجد آسیب مي زند كه مأموریت هاي اين نهاد با هم متعارض باشد و آن ها در انجام وظایف با یکدیگر هماهنگی هاي لازم را نداشته باشند به همین دلیل به اعتقاد من براي حل این مشکل باید نهادي به منظور هماهنگی بین نهادهاي اداره كننده مساجد تأسیس شود تا از ورود این مشکلات پیشگیری كند. وي با ذکر این نکته كه در حكومت اسلامي اداره مساجد از شئون ولي فقیه است یادآور مي شود: هر دستگاهي كه به عرصه اداري مساجد ورود پیدا مي كند باید از سوي ولي فقیه در ارتباط با انجام مأموریت در مسجد اذن داشته باشد چون ممكن است برخي از دستگاه هاي دولتي هيچ گونه ارتباطي با ولي فقیه در این زمینه نداشته باشند و خودسرانه عمل كنند.

برخي از دستگاه ها هم ممكن است با ولي فقیه مرتبط باشند و از سوي ایشان مأموریت و تكلیفي در ارتباط با مسجد به آن ها واگذار نشده كه اگر این كار رعایت نشود و نهادها متناسب با شئون شرعي و فقهی خود در این عرصه ورود نكنند آسیب هاي جدي متوجه مسجد مي شود. اما اگر مجموعه نهادهاي ماذون از ولي فقیه و با هماهنگی هم فعاليت كنند مي توانند از توانايي هاي مسجد كه هنوز از آن ها استفاده نشده بهره برداري كنند.

مدیرکل اوقاف و امور خیریه خراسان رضوي به مأموریت اوقاف در اداره مساجد اشاره مي كند و مي گوید: ما براساس اذن و مأموریت از سوي ولي فقیه در اداره مساجد مسئولیت سخت افزاري داریم، يعني عمران و ترمیم مساجد و به طور كلي مسائل مربوط به ساختمان مساجد برعهده ما گذاشته شده و ما با سایر دستگاه ها در اداره مساجد هيچ تعارضی نداریم. چون در خراسان مركز رسیدگی به امور مساجد كه از سوي نماینده ولي فقیه در استان تعیین شده با محوریت امام جماعت مساجد مسائل را پی گیری مي كند و بین هیئت ائمه، امام جماعت، مركز رسیدگی به امور مساجد با اداره كل اوقاف و امور خیریه هيچ مشکلي وجود ندارد و به نظرم ما تنها استانی هستیم كه احكام هیئت ائمه مساجد را به طور مشترک با مركز رسیدگی به امور مساجد صادر مي كنیم.

گنابادي نژاد با انتقاد از سیستم برخی از مساجد مي گوید: مساجد داراي ظرفیت هاي فراواني هستند كه برخی از این ظرفیت ها به خارج از مسجد منتقل شده و این آسیب نگران كننده است زیرا موجب شده برخی مساجد براي تأمین هزینه هاي خود به قدری مضطر شوند كه بخشی از ساختمان مسجد را به فعالیت هاي اقتصادی اختصاص دهند تا بتوانند مخارج را تأمین كنند.

وي با بیان این كه قبل از این كه این مشکل را اقتصادی بدانم آن را یک آسیب مدیریتی مي دانم، معتقد است: اگر فعالیت هاي متعددي كه در خارج از مسجد صورت مي گیرد مثل كلاسهاي آموزشی، برگزاری جلسات و ... به داخل مسجد باز گردانده شود به طور طبیعی بسیاری از هزینه هاي مسجد تأمین مي شود ضمن این كه مردم ما به دلیل اعتقادشان به مسجد در تأمین هزینه هاي مسجد مشاركت مي كنند. زیرا اگر ببینند مسجد خدمات متعددي در زمینه هاي مختلف ارائه مي كند مردم مسجد را پشتیبانی مالي مي كنند.

* مساجد پررونق

وي با رد این باور كه مساجد در کشور ما خلوت شده اند مي افزاید: این دیدگاه خیلی بدبینانه و دور از واقعیت است كه كسي معتقد باشد مساجد خلوت و از رونق افتاده است. گرچه در برخی مساجد این اتفاق افتاده، اما در حال حاضر ما با مساجد پر رونقی روبرو هستیم كه در طول تاریخ نظیرش پیدا نمي شود به عنوان نمونه در مشهد مساجدي مثل صنعتگران در خیابان

بهار، جوادلانمه در آژادشهر، رضوي در رضاشهر، فقيه سبزواري در طلاب، امام محمدباقر در قاسم آباد، امام خميني در قلعه ساختمان (شهرک شهيد رجايي) و... نمونه هايي از مساجد فعال و پر رونق سطح شهر مشهد هستند.

در کل کشور نیز از این نمونه ها فراوان يافت مي شود.

گنابادي نژاد همچنين به نقش کلیدی و محوري امام جماعت در مسجد اشاره مي کند و يادآور مي شود: امام جماعت بايد آمادگي هاي لازم را براي رونق مسجد دارا باشد که در این زمينه حوزه هاي علميه بايد به طور جدي برنامه ريزي کنند تا ائمه جماعات با شرکت در دوره هاي تخصصي و همچنين دوره هاي آموزش هاي تکميلي در طی دوران خدمت بتوانند به لحاظ علمي و عملي از غناي لازم برخوردار باشند.

* مديران به مساجد برگردند

وي با بيان اين که براي مديران ما ضعف بزرگي است که برنامه ها و همایش هاي خود را به جاي مساجد در فضايي غير از مسجد و در تالارها برگزار مي کنند خاطرنشان مي کنند: مديران قبل از مردم بايد ابتدا از خودشان شروع کنند و به مساجد برگردند.

در طول این چند سال مسئوليتم هيچ مسابقه، برنامه و همایشی را در تالار برگزار نکرده ام. همه برنامه هاي اداره کل اوقاف و امور خيريه خراسان يا در مسجد و يا در بعهه هاي امام زادگان و يا در زيارتگاه ها برگزار مي شود.

* مساجد خارج از کشور واقعا پناهگاه هستند

حجت الاسلام محمد مسجد جامعي سفير سابق ايران در واتیکان و رابزن فرهنگي سابق کشورمان در مراکش در گفت وگوي کوتاهی به بيان جایگاه مساجد در بين مسلمانان ساير کشورها مي پردازد و مي گوید: مساجد خارج از کشور بسيار پر رونق هستند و به معني واقعي کلمه پایگاه و ملجأ مسلمانان محسوب مي شوند که اوج این نقش برجسته حضور پررنگ مسلمانان در ماه رمضان در مساجد است. طبق ديده هاي من ميزان حضور مسلمانان در مساجد به ویژه براي اقامه نماز و انجام ساير اعمال به مراتب بيشتري از داخل کشور است.

وي ادامه مي دهد: مساجد براي مسلمانان علاوه بر دارا بودن جنبه هاي مذهبي داراي ابعاد اجتماعي و عاطفي است و مسلمانان در آن ضمن يادآوری اشتراکات مذهبي خود با يکديگر روابط قوي اجتماعي برقرار کرده و احساس همبستگی و دلبستگی مي کنند.

* انقلاب اسلامي و تعريف تازه اي از مسجد

جواد اردکانی نویسنده و کارگردان سینما و تلویزیون که از مسجد مالک اشتر مشهد به عرصه سینمای حرفه‌ای کشور راه یافته و به قول خودش پشتوانه و خاستگاه مسجدی اش، او و خیلی‌های دیگر را در عرصه لغزنده سینمای حرفه‌ای نجات داده و موجب شده با پایبندی به باورها و اعتقادات دینی مسیر پرخطر سینما را به سلامت طی کند، معتقد است: انقلاب اسلامی تعریف تازه‌ای از مسجد ارائه کرد و آن را از مکان صرف عبادی به سویی کانون جوشش فعالیت‌های مختلف تغییر داد. قبل از انقلاب مسجد مکانی بود که عده‌ای از مومنان که معمولاً هم مسن بودند در آنجا به عبادت می‌پرداختند و در مناسبت‌های خاص ماه رمضان و ایام محرم مساجد شلوغ‌تر می‌شد. اما به یکباره انقلاب مسجد را به پایگاهی بسیار تأثیرگذار در عرصه‌های مختلف تبدیل کرد تا جایی که مساجد دهه اول انقلاب در زمینه‌های نظامی، سیاسی، فرهنگی، هنری و... فعالیت‌های گسترده و تعیین‌کننده داشتند که مسجد مالک اشتر مشهد در ابتدای خیابان بهار یکی از آن مساجد بود.

وی فعالیت‌های گسترده مسجد مالک اشتر در اواخر دهه پنجاه و اوایل دهه شصت را با مسجد جوادالائمه در جنوب تهران مقایسه می‌کند و می‌گوید: همان‌طور که مسجدی مثل جوادالائمه توانست هنرمندان حرفه‌ای را در عرصه‌های مختلف به ویژه ادبیات پدیداری تربیت کند مسجد مالک اشتر مشهد نیز از پایگاه‌هایی بود که توانست افراد بسیار قوی در عرصه‌های مختلف از جمله در زمینه فرهنگ و هنر را در دل خود پرورش دهد تا خروجی آن آدم‌های زیادی باشد که امروزه هر کدام در حرفه خودشان در سطح کشور صاحب نام و سرآمد هستند. تعداد زیادی پزشک، هنرمند، رئیس دانشگاه، مقام قضایی و... که به لحاظ شخصیتی به دلیل حضور در فضای معنوی مسجد در جایگاه مطلوبی قرار دارند.

کارگردان سریال آینه‌های نشکن تصریح می‌کند: در سال‌های پایانی دهه ۵۰ و اوایل دهه ۶۰ اکثر مساجد مشهد وضعیتی مشابه مسجد مالک اشتر داشتند مثلاً در ذهن من هست که مسجد «الله» نزدیک محله ما بود که فعالیت هنری جدی داشت یا مسجد الرضا در محله مصلی و چند مسجد دیگر در سطح شهر فعالیت‌های گسترده و چشمگیری داشتند که به نظر من نظیر این مساجد می‌تواند برای امروز جامعه ما که متأسفانه مساجد از جایگاه حقیقی‌شان دور شده‌اند و ما از مسجد فاصله گرفته‌ایم الگو باشد.

وی با اظهارتاسف از این‌که پس از پایان جنگ از دهه ۷۰ به این طرف با فروکش کردن حال و هوای آن سالها و تغییر شرایط اجتماعی و سیاسی کشور مساجد به جایگاه قبل از انقلابشان نزدیک شده‌اند و دیگر از آن شور و اشتیاق و حال و هوای سال‌های اول انقلاب خبری نیست می‌گوید: در حال حاضر آدم‌های فعال و پرشوری که دوست دارند در فضای مساجد فعالیت‌های متفاوت انجام دهند انگیزه‌شان را تا حدی از دست داده‌اند و همان‌طور که نگاه ما نسبت به زندگی و دنیا و جهت‌گیری و عملکرد ما بعد از جنگ عوض شد مساجدمان هم عملکردشان به حداقل رسید. به اعتقاد من آن مقطع درخشان و خاطره‌انگیز باید دوباره احیا شود و همه باید دوباره به دامن مسجد برگردیم.